

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ЕКОНОМІЧНА ІСТОРІЯ

Навчально-методичні матеріали
для студентів напрямку підготовки 6.030206 «Міжнародний бізнес»

Харків – 2015

УДК 330.1(075.8)
ББК 65.01я73
Е 45

Рецензенти:

Г. В. Задорожний – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки та світового господарства ХНУ імені В. Н. Каразіна;
Г. П. Пасемко – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри економічної теорії ХНАУ імені В. В. Докучаєва;
С. І. Архієреєв – доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії ХНУ імені В. Н. Каразіна.

*Затверджено до друку рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 4 від 31.03.2015 р.)*

Е 45 **Економічна історія** : навчально-методичні матеріали для студентів напряму підготовки 6.030206 «Міжнародний бізнес» / уклад. І. О. Дерід. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 24 с.

Навчально-методичні матеріали «Економічна історія» містять методичні рекомендації з вивчення дисципліни, навчальну програму з курсу економічної історії, тематичний план, плани семінарських занять, теми для підготовки доповідей, рекомендовану літературу, тести для самоперевірки, питання для підготовки до підсумкового контролю. Запропоновані навчально-методичні матеріали покликані зорієнтувати студентів у вивченні курсу економічної історії, надати їм допомогу в самостійній роботі, в підготовці до семінарських занять, а також до поточного та підсумкового контролю.

УДК 330.1(075.8)
ББК 65.01я73

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2015
© Дерід І. О., уклад., 2015
© Дончик І. М., макет обкладинки, 2015

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Зміст робочої навчальної програми.....	6
Література.....	10
Плани семінарських занять.....	13
Приклади тестових завдань для самоперевірки та підготовки до підсумкового контролю.....	18
Питання до заліку.....	22

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Запропоновані навчально-методичні матеріали з дисципліни «Економічна історія» призначаються для студентів факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна і відповідають кваліфікаційним вимогам підготовки бакалаврів.

Економічна історія є невід'ємним ланцюгом у циклі гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, що викладаються студентам спеціальності «Міжнародний бізнес». Економічна історія через вивчення господарської діяльності людини від стародавніх часів до сьогодення допомагає сформувати у студентів широкий світогляд, підвищити культурний рівень, підготувати платформу для вивчення інших дисциплін, зокрема історії економічної думки, економічної теорії, макроекономіки, міжнародного бізнесу та інших.

Студенти вивчають матеріали курсу економічної історії на лекціях, в процесі самостійної підготовки (в тому числі шляхом самостійного підбору літератури при написанні доповідей за запропонованими для кожного семінару темами), на семінарських заняттях, на консультаціях. З огляду на специфіку дисципліни «Економічна історія» неабияке місце в осягненні її предмету посідає відвідування екскурсій у Харківському історичному музеї та перегляд наукових документальних фільмів з питань курсу.

Науковими та методологічними основами сучасної економічної історії як науки та дисципліни є економічні та історичні дослідження іноземних та вітчизняних вчених.

Оскільки цей курс дисципліни підготовлений для студентів факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу, значну увагу приділено вивченню історичного процесу формування світової економіки та глобального економічного простору.

Предметом дисципліни «Економічна історія» є розвиток народного господарства в різних країнах світу в різні епохи.

Метою дисципліни є забезпечення оволодіння студентами знаннями про особливості світового економічного процесу, в результаті якого формувалися, змінювалися та ліквідувалися різні економічні системи. У результаті студенти повинні засвоїти закономірності розвитку економіки в різних частинах світу протягом усього історичного періоду, ознайомитися із економічною політикою, що мала місце в різні часи, та із тим, як формувалося та еволюціонувало народне господарство.

Завдання дисципліни: вивчення розвитку народного господарства в різних країнах світу в різні епохи, приділяючи особливу увагу становленню економіки України на всіх історичних етапах; формування у студентів культурно-історичного світогляду і здатності використовувати інформацію про історичний досвід в аналізі економічних ситуацій сучасності.

Виходячи із завдань дисципліни «Економічна історія» студенти повинні:

знати:

- періодизацію історичного процесу;
- основні процеси та доленосні події у світовій та вітчизняній економічній історії;
- загальні тенденції розвитку економічного середовища;

вміти:

- користуватися навчальною та науковою літературою з питань економічної історії;
- систематизувати та коротко занотовувати інформацію стосовно подій в економічній історії світу;
- аналізувати здобуту інформацію та робити власні аргументовані висновки;
- визначати наслідки впливу історичних подій на економічну політику та народне господарство країн;
- використовувати здобуті знання в аналізі економічної ситуації сьогодення.

Формами контролю знань та вмінь студентів є усне опитування на семінарських заняттях, письмове поточне тестування, підготовка рефератів та доповідей, написання поточних контрольних робіт (2 протягом вивчення дисципліни), складання заліку в письмовій формі.

Оцінювання успішності студентів проводиться за внутрішньою університетською бальною шкалою, національною шкалою та шкалою оцінювання ECTS.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
80–89	B	добре	
70–79	C		
60–69	D	задовільно	
50–59	E		
1–49	FX	незадовільно	не зараховано

ЗМІСТ РОБОЧОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Навчальна програма складається із двох змістовних блоків, кожен із яких містить низку тем.

Блок 1. Економічна історія первісної епохи та Стародавнього світу

Тема 1. Економічна історія як наука. Економічна історія первісної епохи

Предмет вивчення дисципліни. Становлення економічної історії як науки. Міждисциплінарність економічної історії. Людина як рід приматів сімейства гомінід. Доба первісного людського стада. Кам'яний вік. Формування людини. Австралопітеки. Номо habilis – людина вміла. Номо erectus – людина прямоходяча – пітекантроп. Синантроп як більш пізній тип пітекантропів. Виникнення людини розумної – Номо sapiens: неандертальці та кроманьйонці. Господарство людини розумної доби пізнього палеоліту. Господарська діяльність людини часів мезоліту. Господарська діяльність людини часів неоліту, неолітична революція. Перший суспільний поділ праці: тваринництво та землеробство. Виділення із землеробства ремесла.

Тема 2. Економічна історія людини, що проживала на території України в прадавні часи

Присвійне господарство часів палеоліту. Економіка мезоліту: криза присвійної економіки, мисливці та збирачі. Виникнення відтворювального господарства за часів неоліту. Ведення господарства у трипільській культурі. Хлібороби та скотарі. Домінування скотарства у період ранньої бронзи. Конфлікт кочівників та осілих хліборобів.

Тема 3. Початок економічної історії Стародавнього світу. Економічна історія перших держав Стародавнього Сходу

Сутність поняття Стародавній світ як періоду в історії між доісторичними часами та початком середньовіччя в Європі. Схід як місце виникнення перших держав у світі. Бронзова доба. Причини виникнення перших держав, так званих річкових цивілізацій, (держави Месопотамії, Стародавній Єгипет, Стародавня Індія, Стародавній Китай). Економіка держав Месопотамії: номи (міста-держави), Стародавній Шумер, Шумеро-Акадська держава, Вавілонія. Економіка Стародавнього Єгипту: Нижній та Верхній Єгипет (боротьба між ними та об'єднання), землеробство, тваринництво, ремесло, будівництво, торгівля, наука. Економіка Стародавньої Індії: племена дравідів, виникнення перших міст-держав Хараппа та Мохенджо-Даро у III тис. до н. е., завоювання аріями, ведійський період, виникнення соціальної системи варн, буддистський період, політична роздробленість, завоювання персидським царем

Дарієм I та Олександром Македонським, визвольницький рух, виникнення цілісної Індійської держави, трактат «Артхашастра» як письмове свідчення про розвиток господарства. Економіка Стародавнього Китаю: періодизація історії Стародавнього Китаю, період Шан-Інь, період Західного Чжоу (соціальна структура, власність на землю, система землекористування «Колодязні поля», державний апарат), період Східного Чжоу, період воюючих царств.

Тема 4. Економічна історія Стародавньої Греції (античність)

Епоха античності. Порівняння давньосхідної та античної культури. Бронзова доба на території Греції (економіка критської та ахейської культур). Занепад крито-мікенської культури. Гомерівський період («Темні століття»): рівень економіки, ремесла, власність на землю. Архаїчний період: поліси, антична власність, велика грецька колонізація, поняття класичного рабства. Елліністична Греція. Греція під владою Риму.

Тема 5. Греко-скіфська доба на території сучасної України

Заселення українських земель грецькими колоністами. Перші держави, створені колоністами на території Надчорномор'я: сільське господарство, промисли, торгівля, фінанси. Господарство племен Степової Скіфії VI–IV ст. до н. е. (кочове тваринництво). Господарство племен Лісостепу VII–IV ст. до н. е. (осіле землеробство). Криза економічної системи Великої Скіфії, завершення греко-скіфської доби.

Тема 6. Економічна історія Стародавнього Риму (античність)

Виникнення Риму – «міста на сімох пагорбах». Легенда про виникнення Риму. Царський період (VIII–VI ст. до н. е.): соціальний поділ на патрициїв та плебеїв. Економіка в період Республіки (510–31 рр. до н. е.): боротьба патрициїв та плебеїв, патронат, землеробство та ремесла, рабовласницькі господарства (вілли та латифундії). Економіка в період Римської імперії: реформи, колонат, рабство, криза рабства.

Тема 7. Економіка території українських земель Римо-сарматської доби

Відновлення економіки античних держав Надчорномор'я після періоду занепаду. Включення античних держав Надчорномор'я до економічної системи Римської імперії: сільське господарство, промисли, торгівля. Господарство сарматських племен (проживали на території степів Надчорномор'я, починаючи з III–II ст. до н. е.): воєнна активність, домінування кочового скотарства, торгівля. Господарство пізніх скіфів. Господарство племен зарубинецької та київської культур. Господарство племен черняхівської культури.

Блок 2. Економічна історія від середньовіччя до сучасності

Тема 8. Середньовіччя: становлення та розвиток феодальної економіки

Хронологія середньовіччя. Поняття феодалізму. Передумови та зародження феодалізму. Типологія розвитку феодалізму. Формування феодальної власності: сюзерен, васал, алод, бенефіцій, феодал. Формування системи особистої та поземельної залежності селян. Устрій феодального господарства: панщина, оброк. *Економічна специфіка часів раннього феодалізму*: голод, висока смертність, низький рівень сільського господарства, замкненість, натуральність господарства, втрата значення міст, падіння інтелектуальної культури. *Економіка періоду розвиненого феодалізму*: остаточне оформлення феодальних відносин, зростання продуктивних сил суспільства, поглиблення суспільного поділу праці, підвищення ролі міст, розвиток товарно-грошових відносин, зміна форм феодальної експлуатації, послаблення особистої залежності, боротьба міст із феодалами та отримання містами права повного або часткового самоврядування (комунальні революції), цеховий устрій міського ремесла, виникнення банків у Західній Європі.

Тема 9. Середньовічна доба на території українських земель

Напади готів. Переселення на українські землі гунів: гунська епоха. Господарство давніх слов'ян. Господарство Київської (Давньої) Русі (IX–XIII ст.). Етапи державотворення Київської Русі. Боярство як різновид феодалів. Етап роздробленості Київської Русі. Статус селян (смердів), челяді, холопів, ізгоїв. Економічне життя городян. Торгівля, купецтво, грошове господарство. Монгольські завоювання, потрапляння Київської Русі під монгольську владу (переділ земель, поєднання влади монголів та руських князів). Економіка українських земель у складі Золотої Орди (*неофіційна назва улусного ханату, до якого увійшли українські землі*).

Тема 10. Економічне життя українських земель під владою Великого князівства Литовського

Підкорення литовськими князями українських земель. Зміни у землеволодінні та фіскальній політиці на території України у складі Великого князівства Литовського. Господарська діяльність на українських землях XIII–XVI ст.: промисли, сільське господарство, торгівля, виникнення ремісничих цехів.

Тема 11. Економічна історія Європи в епоху пізнього середньовіччя: розкладання феодального ладу та формування капіталістичного способу виробництва

Зародження капіталістичних відносин у межах феодального суспільства: визначення понять капіталізм та капіталістичні відносини. Розвиток

товарно-грошових відносин у сільському господарстві, ліквідація поземельної та особистої залежності селян, фермерство. Первісне накопичення капіталу: визначення первісного накопичення капіталу, обезземелення селян, виникнення прошарку підприємців. Мануфактури. Зміна станової монархії абсолютною монархією. Великі географічні відкриття як джерело накопичення капіталу. «Революція цін» як наслідок Великих географічних відкриттів. Перша наукова революція.

Тема 12. Європейська економічна історія Нового часу

Буржуазні революції: виникнення буржуазії, взаємодія буржуазії та абсолютної монархії, передумови та наслідки буржуазних революцій, особливості буржуазних революцій в різних країнах Європи. Промислова революція: сутність явища, промислова революція в Англії, специфіка промислових революцій у різних європейських країнах.

Тема 13. Виникнення Сполучених Штатів Америки та формування економіки США

Заселення Північної Америки колоністами. Нерівномірність та особливості розвитку різних районів Північної Америки. Економічні та політичні суперечки між колонією та метрополіями. Війна за незалежність, виникнення Сполучених Штатів Америки. «Доктрина Монро». Промислова революція в США. Громадянська війна 1861–1865 років. Зайняття США лідерської позиції у міжнародній економіці.

Тема 14. Економіка російських земель періоду Нового часу

Пережитки кріпацтва, економічна та військова відсталість російських земель напередодні реформ Петра I. Реформи. Активізація зовнішньої торгівлі. Зародження капіталістичних відносин. Скасування кріпацтва та розвиток сільського господарства.

Тема 15. Економічна історія України XVI – середина XIX ст.

Люблінська унія. Українські землі у складі Речі Посполитої: фільварки, розвиток торгівлі та митної справи, мануфактура. Економіка козацької України: формування козацтва, Українська національна революція 1648–1676 рр., реформи Б. Хмельницького, реформи після Б. Хмельницького, види господарської діяльності, торгівля та фінанси. Відносини Гетьманату та Російської держави: «Березневі статті», позначення реформ Петра I на економіці українських земель, ліквідація Катериною II в 1764 р. інституту гетьманства. Підписання мирного договору «Вічний мир» між Річчю Посполитою і Московською державою у 1686 р. (територіальний поділ українських земель між цими державами). Цілковите поглинання Лівобережної України Російською імперією. Стан міста та села в Лівобережній Україні Російською імперією.

бережній Україні зазначеного періоду. Функціонування поміщицького господарства. Розвиток промисловості та поява робітних людей. Чумацька і ярмаркова торгівля. Економіка українських земель у складі Австрійської імперії: перший поділ Речі Посполитої, приєднання західноукраїнських земель до Австрії, товарно-грошові відносини на українських землях, розвиток ремесел та мануфактур.

Тема 16. Економічна історія світу в Новітні часи

Міжнародні економічні відносини напередодні Першої світової війни: глобалізація, загострення міжнародних відносин, формування Троїстого союзу, формування Антанти. Плани держав Троїстого союзу та Антанти щодо українських земель. Перша світова війна. Політичні та економічні наслідки Першої світової війни: Версальський договір, мілітаризація економік, економіки Великої Британії, Німеччини, США, Японії та Радянського Союзу після Першої світової війни. Криза 1929–1933 років. Загострення міжнародної ситуації та початок Другої світової війни. Політичні та економічні наслідки Другої світової війни: нова геополітична ситуація у світі, збагачення США, Холодна війна, економіка СРСР, економіка країн Західної Європи, повоєнна економіка Японії (японське «економічне диво»), деколонізація та вихід на світову арену «Азіатських тигрів», формування нафтового ринку, нафтові шоки. Передумови та розпад СРСР. Економічна специфіка трансформаційних економік країн пострадянського простору. Формування ринкової економіки в Україні. Сучасна Україна в міжнародних відносинах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербова О. С. Історія економіки та економічної думки : навчальний посібник / О. С. Вербова, М. В. Вербовий ; наук. ред. Г. І. Башнянин, В. С. Загорський. – Львів : Новий Світ-2000, 2013 . – 391 с.
2. Гусейнов Р. М. Экономическая история. История экономических учений : учебник / Р. М. Гусейнов, В. А. Семенихина. – 3-е изд., стер. – М. : Омега-Л, 2009. – 383 с.
3. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження : в 2 т. / [ред. рада : В. М. Литвин (голова), Г. В. Боряк, В. М. Геєць та ін. ; відп. ред. В. А. Смолій ; авт. кол. : Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін.] ; НАН України, Ін-т історії України. – К. : Ніка-Центр, 2011. – Т. 1. – 696 с.
4. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження : в 2 т. / [ред. рада : В. М. Литвин (голова), Г. В. Боряк, В. М. Геєць та ін. ; відп. ред. В. А. Смолій ; авт. кол. : Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран,

В. К. Баран та ін.] ; НАН України, Ін-т історії України. – К. : Ніка-Центр, 2011. – Т. 2. – 608 с.

5. Економічна історія зарубіжних країн : навчальний посібник / М. О. Уперенко, Е. А. Кузнєцов, В. В. Деречин, П. М. Леоненко. – Х. : Бурун Книга, 2009. – 559 с.

6. Історія бізнесу. Світова історія економіки від неоліту до глобалізації / Н. Піпер ; пер. с нем. О. Логвиненко. – К. : К.І.С., 2006. – 172 с.

7. Історія економіки та економічної думки: від ранніх цивілізацій до початку ХХ ст. : навчальний посібник / ред. В. В. Козюк, Л. А. Родіонова. – К. : Знання, 2011. – 566 с.

8. История мировой экономики / под ред. Г. Б. Поляка, А. Н. Марковой. – М. : ЮНИТИ, 2002. – 727 с.

9. История экономики : учебник для вузов / под общ. ред. О. Д. Кузнецова, И. Н. Шапкина, А. С. Квасова, Ю. К. Федулова, Е. Г. Лисовской, Л. И. Пермяковой. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2011. – 416 с.

10. Лазарович М. В. Економічна історія : навчальний посібник / М. В. Лазарович. – К. : Знання, 2008. – 431 с.

11. Лановик Б. Д. Економічна історія України і світу : підручник / Б. Д. Лановик, З. М. Матисякевич, Р. М. Матейко. – 8-е вид., перероб. і доп. – К. : ВІКАР, 2006. – 495 с.

12. Шевчук Д. А. История экономики / Д. А. Шевчук. – М. : Эксмо, 2009. – 305 с.

13. Экономическая история России с древнейших времен до 1917 г. : в 2 т. : энциклопедия / РАН, Научный совет по проблемам российской и мировой экономической истории ; редкол. : В. В. Алексеев, Б. В. Ананьич, Л. И. Бородкин ; отв. ред. Л. М. Епифанова. – М. : РОССПЭН, 2008. – Т. 1. А–М. – 1470 с.

14. Экономическая история России с древнейших времен до 1917 г. : в 2 т. : энциклопедия / РАН, Научный совет по проблемам российской и мировой экономической истории ; редкол. : В. В. Алексеев, Б. В. Ананьич, Л. И. Бородкин ; отв. ред. Л. М. Епифанова. – М. : РОССПЭН, 2009. – Т. 2. Н – Я. – 1287 с.

15. Экономическая история зарубежных стран : учебное пособие для вузов / Н. И. Полетаева, Л. Ф. Пашкевич, Г. Ф. Шаповал, Г. И. Ермашkevич ; под ред. В. И. Голубович. – 4-е изд., стереотип. – Минск : Экоперспектива, 2003. – 589 с.

16. Юхименко П. І. Економічна історія : навчальний посібник / П. І. Юхименко. – 3-тє вид., випр. і доп. – К. : ВІКАР, 2012. – 341 с.

Тематичний план з дисципліни «Економічна історія»

№ теми	Найменування теми	Всього годин	Кількість годин за видами завдань		
			лекції	семінари	самостійна робота
1	Економічна історія як наука. Економічна історія первісної епохи		2	1	
2	Економічна історія людини, що проживала на території України в прадавні часи			1	3
3	Початок економічної історії Стародавнього світу. Економічна історія перших держав Стародавнього Сходу		2	2	3
4	Економічна історія Стародавньої Греції (античність)		2	1	3
5	Греко-скіфська доба на території сучасної України			1	3
6	Економічна історія Стародавнього Риму (античність)		2	1	3
7	Економіка території українських земель Римо-сарматської доби			1	3
8	Середньовіччя: становлення та розвиток феодальної економіки		2	1	3
9	Середньовічна доба на території українських земель			1	3
10	Економічне життя українських земель під владою Великого князівства Литовського			1	3
11	Економічна історія Європи в епоху пізнього середньовіччя: розкладання феодального ладу та формування капіталістичного способу виробництва		2	1	3
12	Європейська економічна історія Нового часу		2	1	3
13	Виникнення Сполучених Штатів Америки та формування економіки США		2	1	3
14	Економіка російських земель періоду Нового часу			1	3
15	Економічна історія України XVI – середина XIX ст.			1	3
16	Економічна історія світу в Новітні часи		2	2	3
	Разом	81	18	18	45

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Економічна історія як наука. Економічна історія первісної епохи

1. Предмет вивчення та становлення дисципліни «Економічна історія».
2. Рід і сімейство приматів, до яких належать люди. Австралопітеки. Людина уміла – *Homo habilis*.
3. Господарювання людини прямоходячої (*Homo erectus*). Час існування на землі. Пітекантропи і синантропи.
4. Господарювання неандертальців.
5. Виникнення кроманьйонців та господарювання кроманьйонців часів пізнього палеоліту.
6. Господарювання людини часів мезоліту.
7. Господарювання часів неоліту (різні рівні розвитку племен у неоліті), неолітична революція.
8. Ремесла, скотарство і землеробство часів неоліту.
9. Обмін, організація влади та наукові знання часів неоліту.

Теми доповідей

1. Присвійне господарство людини, що проживала на території України часів палеоліту.
2. Економіка людини, що проживала на території України часів мезоліту.
3. Ведення господарства у трипільській культурі.
4. Хлібороби та скотарі. Домінування скотарства у період ранньої бронзи. Конфлікт кочівників та осілих хліборобів.

Тема 2. Початок економічної історії Стародавнього світу. Економічна історія перших держав Стародавнього Сходу

1. Сутність поняття Стародавній світ. Схід як місце виникнення перших держав у світі. Бронзова доба. Причини виникнення перших держав. Річкові цивілізації.
2. Економіка держав Месопотамії.
3. Економіка Стародавнього Єгипту.
4. Економіка Стародавньої Індії.
5. Економіка Стародавнього Китаю.

Теми доповідей

1. Перші цивілізації міст-держав Індії Хараппа і Мохенджо-Даро.
2. Особливості Ведійського та Буддійського періодів в історії Індії.
3. Зміст давньоіндійського трактату «Артхашастра».

Тема 3. Економічна історія Стародавньої Греції (античність)

1. Епоха античності. Порівняння давньосхідної та античної культури.

2. Бронзова доба на території Греції (економіка критської та ахейської культур).

3. Занепад крито-мікенської культури.

4. Гомерівський період («Темні століття»): рівень економіки, ремесла, власність на землю.

5. Архаїчний період: поліси, антична власність, велика грецька колонізація, поняття класичного рабства.

6. Елліністична Греція. Греція під владою Риму.

Теми доповідей

1. Заселення українських земель грецькими колоністами. Перші держави, створені колоністами на території Надчорномор'я.

2. Господарство племен Степової Скіфії VI–IV ст. до н. е. (кочове тваринництво).

3. Господарство племен Лісостепу VII–IV ст. до н. е. (осіле землеробство). Криза економічної системи Великої Скіфії, завершення греко-скіфської доби.

Тема 4. Економічна історія Стародавнього Риму (античність)

1. Виникнення Риму – «міста на сімох пагорбах». Легенда про виникнення Риму.

2. Царський період (VIII–VI ст. до н. е.).

3. Економіка в період Республіки (510–31 рр. до н. е.).

4. Економіка в період Римської імперії.

Теми доповідей

1. Відновлення економіки античних держав Надчорномор'я після періоду занепаду.

2. Включення античних держав Надчорномор'я до економічної системи Римської імперії.

3. Господарство сарматських племен.

4. Господарство пізніх скіфів.

5. Господарство племен зарубинецької та київської культур.

6. Господарство племен черняхівської культури.

Тема 5. Середньовіччя: становлення та розвиток феодальної економіки

1. Хронологія середньовіччя. Поняття феодалізму. Передумови та зародження феодалізму. Типологія розвитку феодалізму.

2. Формування феодальної власності.

3. Формування системи особистої та поземельної залежності селян.

Устрій феодального господарства: панщина, оброк.

4. Економічна специфіка часів раннього феодалізму.

5. Економіка періоду розвиненого феодалізму.

Теми доповідей:

1. Напади готів на українські землі. Переселення на українські землі гунів, гунська епоха.
2. Господарство Київської (Давньої) Русі (IX–XIII ст.).
3. Етапи державотворення Київської Русі.
4. Боярство як різновид феодалів.
5. Етап роздробленості Київської Русі.
6. Статус селян та економічне життя городян в Київській Русі.
7. Монгольські завоювання, потрапляння Київської Русі під монгольську владу (переділ земель, поєднання влади монголів та руських князів).
8. Економіка українських земель у складі Золотої Орди.

Тема 6. Економічна історія Європи в епоху пізнього середньовіччя: розкладання феодального ладу та формування капіталістичного способу виробництва

1. Зародження капіталістичних відносин у межах феодального суспільства.
2. Розвиток товарно-грошових відносин у сільському господарстві, ліквідація поземельної та особистої залежності селян, фермерство.
3. Первісне накопичення капіталу: обезземелення селян, виникнення прошарку підприємців.
4. Мануфактури.
5. Зміна станової монархії абсолютною монархією.
6. Великі географічні відкриття як джерело накопичення капіталу.
7. «Революція цін».
8. Перша наукова революція.

Теми доповідей

1. Підкорення литовськими князями українських земель.
2. Економічне життя українських земель під владою Великого князівства Литовського.
3. Виникнення ремісничих цехів на території України під владою Великого князівства Литовського.

Тема 7. Європейська економічна історія Нового часу

1. Виникнення соціального класу буржуазії, взаємодія буржуазії та абсолютної монархії.
2. Передумови та наслідки буржуазних революцій.
3. Особливості буржуазних революцій у різних країнах Європи.
4. Промислова революція: сутність явища, промислова революція в Англії.
5. Специфіка промислових революцій у різних європейських країнах.

Теми доповідей:

1. Економіка російських земель на початку періоду Нового часу: пережитки кріпацтва, економічна та військова відсталість російських земель напередодні реформ Петра І.
2. Реформи Петра І.
3. Активізація зовнішньої торгівлі Росії після реформ.
4. Зародження капіталістичних відносин у Росії.
5. Скасування кріпацтва та розвиток сільського господарства.

Тема 8. Виникнення Сполучених Штатів Америки та формування економіки США

1. Заселення Північної Америки колоністами. Нерівномірність та особливості розвитку різних районів Північної Америки.
2. Економічні та політичні суперечки між колонією та метрополіями.
3. Війна за незалежність, виникнення Сполучених Штатів Америки.
4. «Доктрина Монро».
5. Промислова революція в США.
6. Громадянська війна 1861–1865 років.
7. Зайняття США лідерської позиції в міжнародній економіці.

Теми доповідей

1. Люблінська унія. Українські землі у складі Речі Посполитої: фільварки, розвиток торгівлі та митної справи, мануфактури.
2. Економіка козацької України: формування козацтва, Українська національна революція 1648–1676 рр., реформи Б. Хмельницького.
3. Реформи після Б. Хмельницького, види господарської діяльності на українських землях, торгівля та фінанси.
4. Відносини Гетьманату та Російської держави: «Березневі статті», позначення реформ Петра І на економіці українських земель, ліквідація Катериною II в 1764 р. інституту гетьманства.
5. Підписання мирного договору «Вічний мир» між Річчю Посполитою і Московською державою у 1686 р. (територіальний поділ українських земель між цими державами). Цілковите поглинання Лівобережної України Російською імперією.
6. Економіка українських земель у складі Російської імперії: стан міста та села в Лівобережній Україні, функціонування поміщицького господарства, розвиток промисловості та поява робітних людей, чумацька і ярмаркова торгівля.
7. Економіка українських земель у складі Австрійської імперії: перший поділ Речі Посполитої, приєднання західноукраїнських земель до Австрії, товарно-грошові відносини на українських землях, розвиток ремесел та мануфактур.

Тема 9. Економічна історія світу в Новітні часи

1. Міжнародні економічні відносини напередодні Першої світової війни: глобалізація, загострення міжнародних відносин, формування Троїстого союзу, формування Антанти.
2. Плани держав Троїстого союзу та Антанти щодо українських земель.
3. Перша світова війна. Політичні та економічні наслідки Першої світової війни. Умови Версальського договору.
4. Криза 1929–1933 рр.: причини, протікання, вихід із кризи.
5. Загострення міжнародної ситуації та початок Другої світової війни.
6. Політичні та економічні наслідки Другої світової війни: нова геополітична ситуація у світі, збагачення США, Холодна війна.
7. Економіка СРСР.
8. Економіка країн Західної Європи після Другої світової війни.
9. Повоєнна економіка Японії: «японське економічне диво».
10. Деколонізація та вихід на світову арену «Азіатських тигрів».
11. Формування нафтового ринку, нафтові шоки.
12. Передумови розпаду та процес розпаду СРСР.

Теми доповідей

1. Економіка Великої Британії після Першої світової війни.
2. Економіка Німеччини після Першої світової війни.
3. Економіка США після Першої світової війни.
4. Економіка Японії після Першої світової війни.
5. Економіка Радянського Союзу після Першої світової війни.
6. Економічна специфіка трансформаційних економік країн пост-радянського простору.
7. Етапи формування ринкової економіки в Україні.
8. Сучасна Україна в міжнародних відносинах.

ПРИКЛАДИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ТА ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Термін «економіка» походить із

- а) давньої англосаксонської мови;
- б) латинської мови;
- в) давньогрецької мови;
- г) старослов'янської мови.

2. Синантроп – це

- а) назва найперших предків сучасної людини;
- б) синонім до назви австралопітеки;
- в) більш пізній вид пітекантропа;
- г) представники людини розумної.

3. Першим пращуром людини, що практично не відрізнявся за своєю фізичною будовою від людини сучасного типу, був

- а) кроманьйонець;
- б) неандерталець;
- в) австралопітек;
- г) синантроп.

4. Вперше штучно добувати вогонь навчився

- а) кроманьйонець;
- б) неандерталець;
- в) австралопітек;
- г) синантроп.

5. Громадський устрій періоду пізнього палеоліту відповідав

- а) первісному людському стаду;
- б) патріархату;
- в) материнській родовій громаді;
- г) племені.

6. Племена як форма суспільних відносин виникли

- а) в пізній палеоліт;
- б) в мезоліт;
- в) в неоліт;
- г) в нижній палеоліт.

7. Піктографія – це

- а) суспільний лад часів мезоліту;
- б) суспільний лад часів неоліту;
- в) вид ремесла;
- г) передписемність, писемність малюнком.

8. Історичний перехід людства від привласнюючого господарства до відтворюючого типу господарства називається

- а) мезоліт;
- б) престижна економіка;
- в) неолітична революція;
- г) соціалістична революція.

9. Економічна історія вивчає

- а) суспільні відносини з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання економічних благ;
- б) розвиток народного господарства в різних країнах світу в різні епохи;
- в) економічні концепції вчених;
- г) суспільство.

10. Престижна економіка – це поняття, що належить

- а) сучасній економіці;
- б) пізньому палеоліту;
- в) мезоліту;
- г) неоліту.

11. Початком феодалізму в Західній Європі вважається

- а) захоплення елліністичних держав Римом;
- б) падіння Західної Римської імперії;
- в) Англійська буржуазна революція;
- г) утворення Римської республіки.

12. Варварами в Римській імперії називали

- а) звільнених рабів;
- б) народи, які не знали латинської мови і були чужі римській культурі;
- в) африканські народи;
- г) жорстоких імператорів.

13. Тип великого феодалного правителя, влада якого заснована на васальному підпорядкуванні йому більш дрібних феодалів, у Європі епохи середньовіччя називався

- а) васал;
- б) буржуй;
- в) сюзерен;
- г) феодал.

14. Соціальна система варн – це

- а) адміністративний поділ в Індії;
- б) система правління родо-племінних вождів в Індії;
- в) можливість купувати титули за гроші в Стародавній Індії;
- г) законодавче розділення всіх жителів Стародавньої Індії на чотири групи.

15. «Артхашастра» – це

- а) ім'я першого царя єдиної Індійської держави;
- б) назва стародавнього трактату, присвяченого економічній тематиці;
- в) вчення про корисність в Стародавньому Китаї;
- г) назва монети в Стародавній Індії.

16. У Вавилонії частину людей, які були зайняті в системі адміністрації та управління, називали

- а) лихварями;
- б) царськими людьми;
- в) жрецькою адміністрацією;
- г) радою громади.

17. Месопотамія – це територія, що знаходиться в долині таких великих річок

- а) Тигр та Євфрат;
- б) Ганг та Інд;
- в) Дон та Волга;
- г) Ніл та Атбара.

18. Історично першими формами власності були

- а) особиста та храмова;
- б) особиста та сімейна;
- в) особиста та колективна общинна;
- г) приватна та храмово-царська.

19. «Доктрина Монро» – це

- а) назва мирного договору, підписаного після завершення Першої світової війни;
- б) декларація принципів зовнішньої політики США;
- в) документ про деколонізацію;
- г) договір про створення Антанти.

20. Організація феодалного господарства, коли певні дні тижня селяни працювали на своєму наділі (забирали результат праці собі), а в інші дні – на частині землі, продукт праці з якої належав феодалу, мала назву

- а) васалітет;
- б) панщина;
- в) оброк;
- г) смерд.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Предмет вивчення та становлення дисципліни «Економічна історія».
2. Рід і сімейство приматів, до яких належать люди. Австралопітеки. Людина уміла – *Homo habilis*.
3. Опис та господарювання людини прямоходячої (*Homo erectus*). Час існування на землі. Хто такі пітекантропи та синантропи?
4. Людина розумна (латинська назва), кого відносять до людини розумної? Неандертальці: опис та господарювання.
5. Кроманьйонці. Їх відмінності від неандертальців.
6. Життя кроманьйонців часів пізнього палеоліту.
7. Господарювання людини часів мезоліту.
8. Господарювання людини часів неоліту (різні рівні розвитку племен у неоліті), неолітична революція. Ремесла, скотарство і землеробство часів неоліту.
9. Обмін, організація влади та наукові знання часів неоліту.
10. Коли і де виникли перші держави? Чим зумовлена потреба у виникненні держави. Річкові цивілізації. Приклади річкових цивілізацій. Функції держави в річкових цивілізаціях?
11. Економіка Стародавнього Шумеру в 4–3 тис. до н. е.
12. Економіка Шумеро-Аккадської держави.
13. Економіка Вавилонії.
14. Економіка Стародавнього Єгипту. Сільське господарство, промисли, будівництво, торгівля, наука.
15. Періоди історії Стародавнього Китаю. Період Шан-Інь: економічний аспект.
16. Період Західного Чжоу в Стародавньому Китаї: економічний аспект.
17. Період Східного Чжоу і період Воюючих царств у Стародавньому Китаї: економічний аспект.
18. Виникнення Китайської імперії. Династія Цинь і її реформи.
19. Династія Хань: економічне життя цього періоду.
20. Перші цивілізації міст-держав Індії: Хараппа і Мохенджо-Даро.
21. Ведійський і Буддійський періоди в Стародавній Індії.
22. Виникнення Індійської держави, очолюваної царем Чандрагуптой. Трактат «Артхашастра» як джерело економічних знань про цей період.
23. Соціально-економічна структура Криту і ахейських держав в II–I тис. до н. е.
24. Економічний розвиток Греції в Гомерівський період або «Темні століття» (XI–IX ст. до н. е.).
25. Архаїчний період в Стародавній Греції (VIII–VI ст. до н. е.). Загальні особливості періоду, виникнення полісів (дати визначення, розповісти про соціальне та економічне життя полісів), антична власність. Велика Грецька колонізація.

26. Класичний період у Стародавній Греції. Визначення класичного рабства, його особливості. Ринкові відносини Греції в класичний період.
27. Криза грецького поліса в IV ст. до н. е. Причини кризи, прояви кризи. Епоха еллінізму в Стародавній Греції.
28. Економіка Стародавнього Риму в Царський період.
29. Економіка Риму в період Республіки.
30. Період Римської імперії.
31. Хронологія середньовіччя. Походження терміна феодализм. Визначення термінів: фео́д, сюзерен, васал, васалітет.
32. Різні підходи до розуміння сутності феодализма, ознаки феодализма. Типи формування феодализма і періодизація феодализма.
33. Історичні передумови формування феодального способу виробництва: розпад Римської імперії, варварські навали, деградація римської цивілізації, руйнування старих і зародження нових економічних відносин.
34. Формування феодальної власності: алод, шляхи утворення великого землеволодіння, бенефіції, васальні відносини.
35. Формування системи особистої залежності та позаекономічного примусу селян. Панщина як система господарювання у феодальних відносинах. Оброчна система господарювання у феодальних відносинах.
36. Особливості економічного життя часів раннього феодализма: голод, хвороби, виродження, натуральність господарства, занепад міст, культурний занепад.
37. Період розвинутого феодализма (стан села і міста, боротьба міст з феодалами, міське ремесло, поява цехів).
38. Період пізнього феодализма і зародження капіталістичного способу виробництва (розвиток товарно-грошових відносин, первісне накопичення капіталу, мануфактури, феодально-абсолютистські монархії).
39. Великі географічні відкриття, «революція цін», перша наукова революція.
40. Хронологія Нового часу. Буржуазні революції в Європі.
41. Сутність промислових революцій. Особливості промислових революцій у різних країнах Європи.
42. Виникнення США та становлення економіки США (колонізація, оформлення трьох районів за рівнем розвитку, Війна за незалежність, Громадянська війна, промислова революція, збагачення).
43. Новітні часи. Передумови розв'язання Першої світової війни та її наслідки.
44. Економіка світу міжвоєнного періоду: короткий огляд.
45. Передумови розв'язання Другої світової війни та її наслідки.
46. Загальні відомості про світову економіку від закінчення Другої світової війни до розпаду Радянського Союзу.
47. Етапи формування ринкової економіки України.

Навчальне видання

Дерід Ірина Олександрівна

ЕКОНОМІЧНА ІСТОРІЯ

Навчально-методичні матеріали
для студентів напряму підготовки 6.030206 «Міжнародний бізнес»

Коректор *Ю. В. Леонтієва*
Комп'ютерне верстання *В. В. Савінкова*
Макет обкладинки *І. М. Дончик*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 1,47. Тираж 50 пр. Зам. № 91/15.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна
Тел. 705-24-32